

Metoder för arkitekturdialog

Suzanne de Laval, arkitekt SAR, tekn dr

I denna uppsats presenteras tre metoder för att få till stånd dialog kring arkitektur. Dessa metoder kan användas i skolundervisning, i studiecirkel, vid utvärdering av byggd miljö, i forskning, i samråd vid stadsförnyelse mm. Användningsområdena är obegränsade. Metoderna fungerar samtliga som katalysatorer för att få igång en nyanserad dialog kring arkitektur mellan lekmän, helt utan tidigare utbildning inom ämnesområdet. Jag har i min forskning, där jag just utvärderat dessa och några andra metoder för utvärdering av den byggda miljön, erfart att de fungerar på detta sätt. De fungerar också i utbildning av arkitekter som ett sätt att få ord och begrepp att använda i arkitekturdiskussionen.

De tre metoder som presenteras är metoder som hämtats från miljöpsykologiforskningen, Environmental Psychology, och från ett annat ämnesområde som på engelska kallar Post Occupancy Evaluation. Metoderna är:

- Mentala kartor eg. kognitiva kartor
- Semantisk miljöbeskrivning
- Gåtur, eng. Walk Through Evaluation

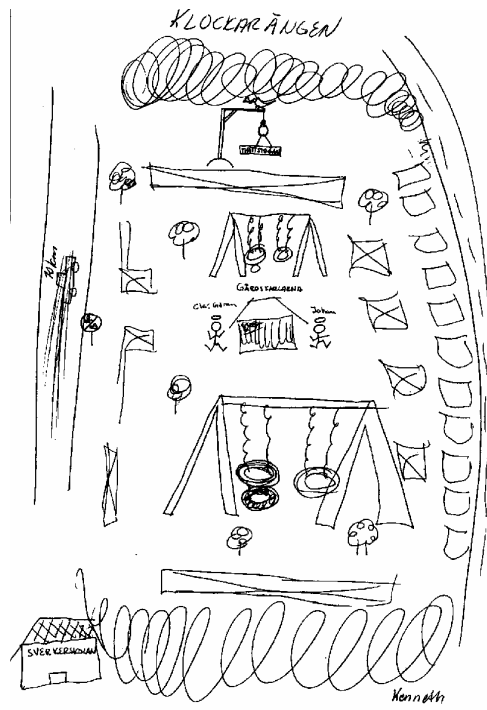
Mental karta

En mental karta eller en kognitiv karta är en bild som i en enkel teckning visar vad som är viktigt på den aktuella platsen. Den tecknas ur minnet och ska inte fungera som en karta, utan som ett diagram över hur en viss plats, stadsdel eller stad upplevs. Viktiga byggnader representeras med en liten siluett eller figur, viktiga företeelser skildras med enkla symboler eller med en kort förklarande text. Kevin Lynch tar i sin bok *The Image of the City* (1960) upp delar som kan ingå i mentala kartor:

stråk
kanter, gränser, väggar
distrikt, stadsdelar
noder, målpunkter
landmärken

Att tolka en mental karta är ett grannlaga arbete, men att tolka den tillsammans med upphovsmannen i direkt anslutning till att den upprättats, är en mycket intressant arbetsmetod. Arbetssättet liknar det man använder vid bildterapeutiskt arbete. Samtalspartnern berättar för upphovsmannen vad han eller hon kan utläsa i bilden och upphovsmannen svarar och bekräftar tolkningen eller tillrättalägger. En dialog har därmed startat kring den plats eller miljö som den mentala kartan behandlar. Är man en grupp som samtidigt gör mentala kartor, skildrande samma miljö, blir det mycket intressant att titta på bilderna gemensamt och tillsammans få fram vad miljön eller platsen har för egenskaper och hur den upplevs.

Den blyghet som många känner inför att visa upp sina teckningar för andra, har jag i de flesta fall lyckats undvika, genom att man låter deltagarna signera bilden på baksidan. När väl några stycken personer brutit isen och visar upp sina bilder, brukar de flesta inse att det inte är så farligt. Ibland upptäcker deltagarna att de i dialogen solidariserar sig mer med någon annans tolkning av platsen, än den de själva gjort, då de snabbt skissat fram en mental karta. De har då lärt sig något om platsen och om hur de upplever den på djupet i den gemensamma dialogen.



Exempel på mental karta. Detta exempel visar en typisk kartliknande bild. Fyrkanterna med kryss på representerar de hus som finns i kvarteret. De mer bildlika figurerna berättar en historia om vad denna småbarnspappa upplever på gården med sina barn.

Olika forskare har använt denna metod på olika sätt. Ett exempel är David Canter (1977), som låtit samma person göra mentala kartor som skildrar hans upplevelse av London vid olika tillfällen. Först en karta direkt vid ankomsten, sedan en karta efter några dagar och efter en längre tid. Man kan i dessa mentala kartor utläsa tydligt hur försökspersonen lärt sig mer om staden och lägger fokus på nya saker vartefter tiden går under Londonvistelsen.

Ett fenomen som jag noterat vid användningen av mentala kartor, är att försökspersonerna angriper uppgiften på några olika typiska sätt. Vi har en grupp som utgår ifrån en uppfattning att det ska vara mer eller mindre kartliknande, där deras bild i grova drag följer kartbilden. En annan grupp utgår ifrån vad man ser från den punkt som personen valt ut. Det kan bli en vy från köksfönstret eller balkongen ut över gården, eller mot stan. Bilden berättar sedan någorlunda geografiskt riktigt vad man ser och vad som är viktigt. En tredje grupp visar vad de anser viktigt utan hänsyn till geografien, de gör en bild. De visar sin inre bild – det som är viktigt ligger i mitten och är större och tydligare.

Semantisk miljöbeskrivning

Semantisk miljöbeskrivning är ett sätt att beskriva en miljö med hjälp av klassifikationsscheman. Metoden är ursprungligen hämtad från psykologin, sk Osgood-skalar, som används för att mäta mening, innebörd eller betydelse. Skalorna är bipolära och valet av motsatsord är en känslig fråga.

I vanliga fall används dessa formulär för att låta större grupper försökspersoner kryssa i sin upplevelse och sedan kan man göra statistik som visar miljöns egenskaper.

När man använder denna metod för arkitekturdialog är ifyllandet av formuläret endast en inledning till en dialog. Målet är inte att sammanställa statistik. Genom att deltagarna försöker bestämma sig för vad de anser om den miljön som ska diskuteras, förbereder de sig för en nyanserad arkitekturdiskussion. De personer som använt detta formulär, har samtliga haft mycket svårt för att bestämma sig vad de anser om den utvärderade miljön. Då jag gjort försök i studiecirkelgrupper har deltagarna varit direkt uppbragta över att behöva ta ställning till vissa av ordparen.

	3	2	1	0	1	2	3	
	mycket	-	lite	-	lite	-	mycket	
vanlig								ovanlig
komplex								enkel
ljus								mörk
modern								tradition- ell
stojig								lugn
liten								stor
generell								speciell
öppen								sluten
färdig								ofärdig
rymlig								trång
vänlig								ovänlig
stads- mässig								lantlig
offentlig								privat
trygg								otrygg
maskulin								feminin
varierad								monoton
enhetligt								kaotiskt
exklusivt								folkligt

Detta har inneburit att de verkligen med stor emfas börjat diskutera arkitektur på ett initierat sätt, helt utan tidigare utbildning inom ämnesområdet. Formuläret har gett dem begrepp att använda för att kunna formulera sina upplevelser.

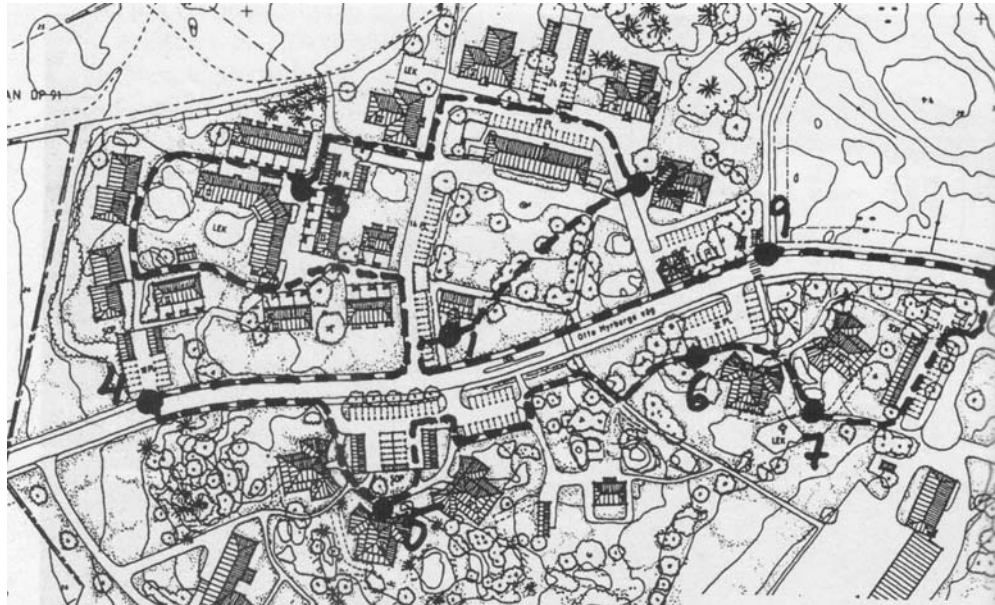
För arkitekturstudenter har formuläret fungerat som ett bra stöd i formulerandet av den egna arkitekturuppfattningen. Genom att använda formuläret när man analyserar en plats eller miljö som man är satt att arkitektoniskt förändra, ger formuläret en snabb genomgång av platsens karaktär och man kan medvetet välja att påverka den så att den blir tryggare, ger ett intryck av att vara större, eller vad man kan vilja uppnå med sin förändring.

Gåtur

Gåtur eller Walk Through Evaluation, betyder att man går runt i den aktuella miljön och för en dialog om hur den ser ut och fungerar utifrån en direktupplevelse hos samtliga deltagare. Genom att välja deltagare och genom att välja promenadrutt styr man resultatet på ett ganska lätthanterligt sätt. Ju noggrannare förberedelser man gör desto bättre fungerar metoden i praktiken. Viktigt är också att dokumentera vad man kommer fram till.

Deltagarna går en utstakad rutt, stannar på i förhand utvalda ställen och skriver ner sina iakttagelser. I direkt anslutning till promenaden samlas man sedan och går igenom vad var och en har skrivit.

Deltagarna som bjuds in, det kan vara arkitekt, planerare, byggare, förvaltare, hyresgäster, boende m fl., är var och en är expert på den aktuella miljön i den egenskap som han har. Arkitekten har ritat huset, planeraren har gjort planen, byggaren har byggt osv. De som använder huset är experter på hur det fungerar i verkligheten. Gruppen bör inte vara alltför stor, 10 -15 personer är lagom. Är det många som skulle behöva göra gåtur, får man dela upp gruppen och göra flera gåturer på samma rutt.



Den dialog som formas i gruppens gemensamma genomgång av de olika stoppställena blir mer intressant ju fler typer av deltagare man har i gåturen. En homogen grupp ger risken att man får en ensidig belysning av miljön. Den typ av deltagare som verkligen ger mycket i en gåtur är personer med olika typer av handikapp. Deras svårigheter att orientera sig och att ta sig fram, blir handfast och konkret för deltagarna. Att ha med arkitekter, planerare m fl, som har ansvar för att miljön ser ut som den gör, är fruktbart. Dessa personer får erfarenhetsåterföring som i högsta grad fungerar kompetenshöjande för dem. De får dessutom berätta om bakgrunden till hur utformningen ser ut för dem som brukar miljön. Ett unikt tillfälle! Förvaltaren har alltid mycket stor nytta av att genomföra gåturer. Det är egentligen konstigt att de inte insett detta ännu.

Dialogmetoder

Detta var en snabb presentation av några av de dialogmetoder för arkitekturdiskussion, som jag arbetat med i min forskning. Nedan i litteraturlistan finns några hänvisningar för den som vill veta mer. I mina två rapporter (1994 och 1997) licentiatavhandling respektive doktorsavhandling är metoderna både mer ingående beskrivna och utvärderade, dessutom finns fler metoder avhandlade. De metoder jag studerat har främst handlat om metoder för utvärdering av den byggda miljön. Valet av de tre metoder jag presenterat här kommer sig av att de genererar dialog. Många andra utvärderingsmetoder handlar mer om enkäter och intervjuer i olika former. Det kan vara bra i många situationer. Min kritik av dessa är att de oftast i högre grad speglar frågeställarens åsikter än de speglar försökspersonens åsikter. I min forskning har jag försökt hitta och utvärdera metoder som lyfter fram försökspersonen och ger honom och henne en möjlighet att utifrån sin alldeles egna ståndpunkt uttrycka sin syn på arkitekturen. Metoderna ger försökspersonen redskap för att delta i en dialog.

Litteratur

de Laval, Suzanne, 1997: *Planerare och boende i dialog. Metoder för utvärdering* Doktorsavhandling, KTH, Stockholm

de Laval, Suzanne, 1994: *Metoder för utvärdering av nybyggda bostadsområden efter inflyttning*, Byggforskningsrådet R40:1994, Stockholm

Lynch, Kevin, 1960: *The Image of the City*. M.I.T. Press Cambridge, Massachusetts

Canter, David, 1977: *The Psychology of Place* The Architectural Press Ltd London

Küller, Rikard, 1972: *A Semantic Model for Describing Perceived Environment*
Byggeforskningsrådet D12:1972, Stockholm

Hurtig, Eva, Paulsson, Jan & Sundberg Sylvia, 1993: *Utvärdering av Skogshöjdens trädgårdsstad. 1 GÅTURER 1992* Inst. f. arkitektur, avd. f. bostadsplanering, CTH Göteborg